

Herverdelingsaspecten van het pensioenakkoord

In het stelsel van aanvullende pensioenen vindt herverdeling plaats van lage naar hoge inkomens- en opleidingsgroepen. De oorzaak daarvan is de doorsneepremie. Het door de sociale partners binnenkort te sluiten pensioenakkoord versterkt deze perverse herverdeling. Door het individuele pensioenrecht degressief met inkomen te laten verlopen, kan deze weeffout worden gerepareerd.

JAN NELISSEN
Onderzoeker bij CentERdata

HARRIE VERBON
Hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg

DAVID VAN KAMPEN
Masterstudent aan de Universiteit van Tilburg

PAUL VERMASEREN
Gepensioneerd medewerker aan de Universiteit van Tilburg

Door vergrijzing, toename van de levensverwachting en problemen op de kapitaalmarkt is het stelsel van aanvullende pensioenen in gevaar gekomen. Vorig jaar zijn door de sociale partners in de Stichting van de Arbeid (STAR) in een pensioenakkoord maatregelen afgesproken die de soliditeit van het stelsel in de toekomst weer zouden herstellen (Stichting van de Arbeid, 2010). Meest opvallend waren de verhoging van de pensioenleeftijd en het meer expliciet overdragen van risico naar de deelnemers. Bij deze voorstellen is echter geen rekening gehouden met de herverdelende werking van lage naar hoge inkomens die aanvullende pensioenregelingen kenmerken. Zoals Bonenkamp (2007) al eerder liet zien, bouwen hogeropgeleiden in middelloonregelingen meer pen-

sioenaanspraak op dan waarvoor ze betalen, terwijl voor laagopgeleiden het omgekeerde geldt. De reden daarvoor is dat iedere deelnemer van eenzelfde pensioenfonds een gelijk percentage van het loon of de grondslag als pensioenpremie betaalt, de zogenaamde doorsneepremie, en hiermee ook eenzelfde percentage van de pensioenaanspraak opbouwt als alle andere deelnemers. De doorsneepremie zorgt ervoor dat jongere deelnemers meer premie betalen dan overeenkomt met het pensioen dat ze opbouwen en ouderen juist minder premie.

Mensen die carrière maken en op latere leeftijd veel verdienen ten opzichte van hun leeftijdgenoten, betalen een te lage premie ten opzichte van hun leeftijdgenoten, die minder carrière maken. De oudere carrièremakers betalen weliswaar meer euro's aan premie dan hun minder verdienende leeftijdgenoten, maar omdat ze op iedere euro een vast bedrag aan subsidie ontvangen, krijgen zij in totaal meer subsidie dan oudere premiebetalers met een lager inkomen. Als deelnemers jong zijn, bestaan er echter relatief kleine inkomensverschillen tussen de deelnemers, zodat alle jongere deelnemers ongeveer evenveel bijdragen aan de subsidies voor de ouderen. Daar er ook geen rekening wordt gehouden

met verschillen in levensverwachting tussen individuen, zullen daarnaast mensen die naar verwachting langer leven, gesubsidieerd worden door mensen die naar verwachting minder lang leven.

Het is bekend dat een langere levensverwachting samenhangt met een hoger inkomen (Van Herten *et al.*, 2002; Kalwij *et al.*, 2009; Bruggink, 2009). Er is dus in het stelsel van aanvullende pensioenen sprake van dubbele herverdeling ten nadele van deelnemers met een beperkte carrièreontwikkeling. De nu liggende voorstellen versterken deze perverse herverdeling.

Herverdelende werking van het huidige stelsel

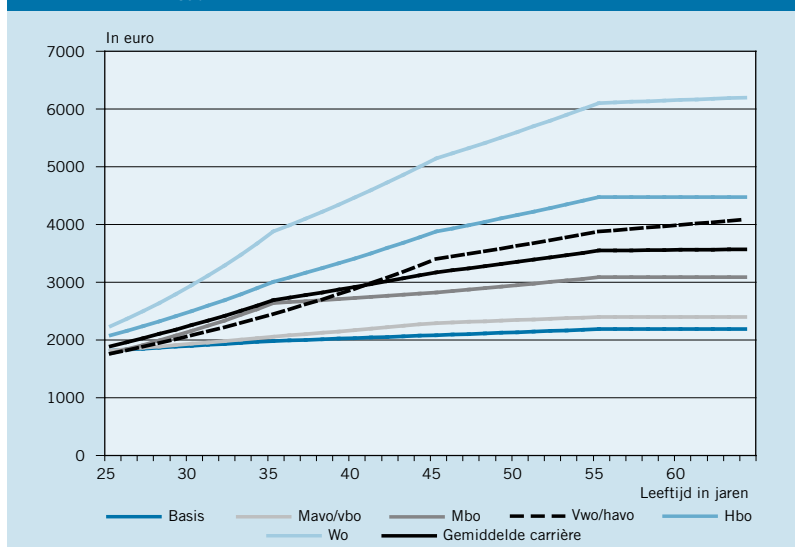
Om de herverdelende werking van het stelsel te bepalen is gebruikgemaakt van een rekenmodel dat voor een cohort de premie- en pensioengeschiedenis van alle deelnemers doorrekent op basis van een dekende doorsneepremie en de aanname dat er geen dekkingstekorten of -overschotten zijn. Er is gekozen voor een geïndexeerde middelloonregeling vergelijkbaar met het ABP, een franchise van 10.500 euro en een reëel rendement op de beleggingen van drie procent. Deelnemers bouwen elk jaar 2,05 procent van de pensioengrondslag op. Zij treden op hun 25e toe tot het pensioenfonds en blijven deelnemen tot hun 65e. Er zijn zes verschillende opleidingsniveaus onderscheiden (tabel 1). De verdeling van de deelnemers over deze opleidingsklassen is gebaseerd op gegevens van de Nederlandse beroepsbevolking in de leeftijdsgroep van 35 tot 40 jaar in 2009, gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek via Statline (tabel 1). Deze tabel geeft tevens de meest recente levensverwachting per opleidingsgroep op de leeftijd van 65 jaar. De berekeningen zijn representatief voor recent op de arbeidsmarkt ingestroomde generaties. Tabel 1 geeft ook het resulterende aanvullende pensioen per jaar bij een voltijdse opbouw gedurende veertig jaren. In figuur 1 staan per opleidingsklasse de inkomensprofielen weergegeven. Deze zijn ontleend aan Ter Rele (2005). Het aanvangssalaris op 25-jarige leeftijd neemt toe met het opleidingsniveau. De carrièresprongen nemen af naarmate men ouder wordt, maar mensen met een hogere opleiding kennen in vrijwel iedere leeftijdsfase een relatief hogere inkomensgroei.

In tabel 2 is aangegeven hoe hoog de doorsneepremie is en hoeveel hoger of lager voor iedere opleidingsklasse de premie zou zijn als iedereen alleen premies zou betalen voor de financiering van de pensioenen van de eigen opleidingsklasse. In het laatste geval zou het pensioenstelsel actuariael neutraal zijn per opleidingsklasse: ieder individu in een bepaalde opleidingsgroep zou dan naar verwachting een pensioen ontvangen dat geheel door hem- of haarzelf is opgebouwd. Er is onderscheid gemaakt tussen een gelijke levensverwachting voor deelnemers en verschillen in levensverwachting tussen de groepen (tabel 2). Het resultaat is een doorsneepremie van 19,0 procent.

SINDS 1916

Figuur 1

Ontwikkeling gemiddelde voltijdse maandloon naar leeftijd en opleidingsniveau.

Bron: Ter Rele, 2005

Carrièreverschillen tussen pensioenfondsdeelnemers leiden tot herverdeling (tabel 2). Voor deelnemers met alleen basisonderwijs is de premie ruim vijf procent lager (18,0 in plaats van 19,0 procent), terwijl voor deelnemers met academisch onderwijs de premie drie procent hoger is (19,6 in plaats van 19,0 procent). Verschillen in levensverwachting maken de herverdelingseffecten nog dramatischer (tabel 2). Deelnemers met alleen basisonderwijs zouden

Tabel 1

Verdeling Nederlandse beroepsbevolking van 35 tot 40 jaar naar opleiding, levensverwachting, arbeidsinkomen en opgebouwd pensioenrecht.

Opleidingsniveau	Procentueel aandeel	Levensverwachting op leeftijd 65	Verdiend arbeidsinkomen in euro (gemiddeld per jaar)	Opgebouwde pensioenrechten in euro (per uitkeringsjaar)
Basis	4	20,2	26.300	11.400
Mavo/vbo	19	21,7	28.300	12.900
Mbo	36	23,2	34.900	17.900
Vwo/havo	7	23,2	40.200	21.900
Hbo	21	23,6	46.500	26.700
Wo	13	23,6	61.300	38.000
Totaal	100	22,8	39.500	20.700

Bron: CBS Statline, 2009; Actuarieel Genootschap, 2010; Kunst en Droomers, 2009

Tabel 2

Herverdelingseffecten als gevolg van de doorsneepremie.

Opleidingsniveau	Zonder verschil in levensverwachting			Met verschil in levensverwachting		
	Premiepercentage	Procentueel verschil	Vershil in euro's	Premiepercentage	Procentueel verschil	Vershil in euro's
Basis	18,0	-5,3	-15.000	16,1	-15,5	-42.100
Mavo/vbo	18,3	-3,8	-11.800	17,4	-8,6	-26.100
Mbo	18,7	-1,6	-6.900	18,8	-0,0	-5.300
Vwo/havo	19,7	3,7	17.500	19,7	3,9	19.500
Hbo	19,3	1,6	9.900	19,7	3,0	20.500
Wo	19,6	3,2	27.200	20,0	4,9	42.100
Totaal	19,0	0	0	19,0	0	0

bij een actuair neutrale premie nog slechts 16,1 procent premie hoeven te betalen voor hun eigen pensioen, terwijl de deelnemers met universitair onderwijs een premie van 20,0 procent zouden moeten afdragen. In geldtermen gaat het om flinke bedragen: over de gehele pensioenduur gerekend ontvangt een persoon met een basisopleiding in vergelijking met een actuair neutraal pensioen 15.000 euro, ofwel ruim een jaarinkomen aan pensioenrechten, te weinig als gevolg van het bestaan van carrièreverschillen. Door verschillen in levensverwachting, verliest de persoon met een basisopleiding gemiddeld nog eens ruim 2,5 pensioenjaarinkomens. In totaal ontvangt hij of zij 42.100 euro te weinig. De wetenschappelijk opgeleide werknemer, echter, heeft door een relatief gunstig carrièreverloop een voordeel van 27.200 euro en krijgt als gevolg van een hogere levensverwachting daarnaast een bonus van bijna 15.000 euro. Zijn of haar totale voordeel bedraagt 42.100 euro, ofwel ruim één uitkeringsjaar. Deze resultaten komen overeen met de bevindingen van Bonenkamp (2007).

Herverdelingseffecten van het pensioenakkoord STAR

In het pensioenakkoord van 2010 in de STAR werd het risico van tegenvallende beleggingsopbrengsten naar deelnemers overgeheveld. Daarmee kon een stijging van de pensioenpremie worden voorkomen, een van de uitgangspunten in de huidige pensioendiscussie (commissie-Goudswaard, 2010). Hetzelfde geldt voor de afgesproken verhoging van de pensioenleeftijd. Deze maatregel dient vooral om de hogere kosten van een stijgende levensverwachting te kunnen opvangen. Deze twee basiselementen van het pensioenakkoord, het overdragen van het beleggingsrisico naar de deelnemers en de verhoging van de pensioenleeftijd, hebben gevolgen voor de herverdeling binnen een gegeven cohort deelnemers.

Door verschillen in levensverwachting, verliest de persoon met een basisopleiding gemiddeld nog eens ruim 2,5 pensioenjaarinkomens

Het overdragen van risico naar de deelnemers

In het gehanteerde pensioenmodel is ervan uitgegaan dat alle deelnemers risico dragen. Twee mogelijke uitkomsten van het feitelijke netto beleggingsresultaat zijn bekijken, namelijk 1,5 en 4,5 procent over de hele opbouwperiode. Men dient deze varianten te interpreteren als extremen waarbinnen de feitelijke uitkomsten zullen vallen. Hoewel deelnemers risico lopen blijft het instituut van de doorsneepremie gehandhaafd.

Risico dragen leidt vooral tot veel herverdeling ten nadele van de lagere inkomens als het rendement hoog is (tabel 3). Door de hogere opbouw moet een relatief groter deel daarvan gebruikt worden om de hogere pensioenrechten van de hogeropgeleiden te blijven financieren, terwijl nog steeds de hogere pensioenen door de lageropgeleiden gedurende een kortere tijd worden genoten. De groep met de laagste opleiding draagt nu zelfs meer bij aan de pensioenen van de hoogste inkomens dan als er geen onzekerheid zou zijn. Bij een laag rendement is de herverdelende werking van laag- naar hogeropgeleiden in het begin van de loopbaan minder, omdat door het lage rendement de opgebouwde pensioenrechten van hogeropgeleiden minder hoog worden. Uit tabel 3 blijkt ook dat bij het lage rendement de laagopgeleiden in het huidige stelsel een pensioen van 7200 euro opbouwen, terwijl de pensioenhoogte bij een actuair neutrale opbouw 1300 euro hoger zou uitvallen. Bij het hoge rendement valt het actuair neutrale pensioeninkomen 3700 euro hoger uit. Voor hogeropgeleide deelnemers valt het actuair neutrale pensioen uiteraard lager uit dan volgens de huidige regeling.

Verhoging pensioenleeftijd

Het effect van een verhoging van de pensioenleeftijd op de herverdeling wordt geanalyseerd bij een ongelijke levensverwachting (tabel 4). Omdat de verschillen in levensverwachting tussen de verschillende opleidingsgroepen nagenoeg gelijk blijven (Bruggink, 2009), is uitgegaan van dezelfde levensverwachting als in tabel 2, zodat de resultaten vergelijkbaar blijven.

Uiteraard zal bij een verhoogde pensioenleeftijd een daling van de doorsneepremie optreden, namelijk met 1,7 procentpunt van 19 (tabel 2) naar 17,3 procent (tabel 4). De herverdeling van lage naar hoge opleidingsgroepen neemt bij een hogere pensioenleeftijd toe. Terwijl bij een pensioenleeftijd van 65 jaar deelnemers met alleen basisonderwijs een premie betaalden die 15,5 procent te hoog was (tabel 2), is deze premie bij de hogere pensioenleeftijd 16,6 procent te hoog (tabel 4), terwijl de premie voor hogeropgeleiden relatief gezien meer zou moeten stijgen, namelijk 5,2 procent (tabel 4) tegen

Tabel 3

Herverdelingseffecten bij de twee risicoscenario's.

Opleiding	Opgebouwde pensioenrechten per uitkeringsjaar		Actuair neutrale pensioenrechten per uitkeringsjaar		Verschil in euro's	
	1,5	4,5	1,5	4,5	1,5	4,5
	Feitelijke beleggingsresultaten in procenten					
Basis	7.200	18.000	8.500	21.700	-24.800	-72.800
Mavo/vbo	8.200	20.300	8.800	22.600	-14.400	-47.700
Mbo	11.300	28.300	11.400	28.900	-1.100	-13.600
Vwo/havo	13.900	34.600	13.600	32.800	7.200	41.700
Hbo	16.900	42.300	16.500	40.700	11.100	35.700
Wo	24.100	60.100	23.200	56.500	19.900	82.700
Totaal	13.300	33.100	13.300	33.100	0	0

Tabel 4

Doorsneepremie en herverdeling bij verhoging pensioenleeftijd naar 67 jaar.

Opleidingsniveau	Premiepercentage	Procentueel verschil	Verschil in euro's	Opgebouwd pensioenrecht per jaar
Basis	14,4	-16,6	-43.700	12.000
Mavo/vbo	15,7	-9,2	-27.200	13.600
Mbo	17,1	-1,3	-5.400	19.000
Vwo/havo	18,0	-4,3	20.400	23.500
Hbo	17,9	3,6	21.200	28.500
Wo	18,2	5,2	43.600	40.600
Totaal	17,3	0	0	22.000

4,9 procent (tabel 2). De reden daarvoor is dat de tijd waarover de laagopgeleiden pensioen uitgekeerd krijgen relatief sterker verkort wordt in vergelijking met hoogopgeleide deelnemers. Als gevolg van de verhoging van de pensioenleeftijd naar 67 jaar neemt het verlies ten opzichte van de actuaireel neutrale situatie voor personen met een basisopleiding toe van 42.100 naar 43.700 euro, terwijl de winst onder de Wo-opgeleiden met 1400 euro toeneemt naar 43.600 euro. Het opgebouwd pensioenrecht stijgt wel, maar is uiteraard nog steeds niet actuaireel neutraal.

Alternatieven

De met Nederlandse data gedane berekeningen bevestigen het beeld dat Bonenkamp (2007) eerder schetste dat in ons aanvullend pensioenstelsel stelselmatig wordt herverdeeld van laag- naar hoogopgeleide deelnemers. Dit gegeven blijkt ook relevant te zijn bij de beoordeling van maatregelen die de soliditeit van het stelsel moeten herstellen. Deze maatregelen blijken dit perverse herverdelingskarakter meestal te versterken. Het pensioenstelsel zou daarom herverdelingsneutraal gemaakt moeten worden alvorens het te hervormen. Dat kan op diverse manieren. Ten eerste zouden in de pensioenfondsen deelnemers naar min of meer homogene groepen kunnen worden ingedeeld, om vervolgens per groep de doorsneepremie te bepalen. Voor het geval zonder onzekerheid met een feitelijk rendement van drie procent en een pensioenleeftijd van 65 jaar resulteren dan voor de diverse groepen de premies die zijn weergegeven in de eerste kolom van tabel 5. Deze komen overeen met die in tabel 2. Om de administratieve last van het bepalen van meerdere pensioenpremies te beperken zou ook aan de andere kant een hervorming kunnen worden ingevoerd, namelijk aan de pensioenkant. De berekeningen laten immers zien dat de mensen met een snelle carrière en een hoge levensverwachting een te hoog pensioen krijgen. Dit levert een argument om het pensioenrecht degressief met opleidingsniveau te laten verlopen. Voor de standaard situatie is het te bereiken pensioen bij de gegeven doorsneepremie van negentien procent weergegeven wanneer de opbouw van het pensioenstelsel actuaireel neutraal zou zijn voor elk van de onderscheiden opleidingsgroepen. De lagere opleidingscategorieën bouwen dan een pensioen op van 96,8 procent van het middelloon, wat aanmerkelijk hoger is dan de 82 procent (veertig maal 2,05 procent) die nu opgebouwd wordt, terwijl de hogere opleidingscategorieën onder de 80 procent uitkomen. Onder een per opleidingsgroep actuaireel neutrale opbouw ontvangt de laagste opleidingsgroep 2100 euro meer pensioen per jaar (13.500 minus 11.400 euro), terwijl de hoogste opleidingsgroep 1800 euro per jaar minder ontvangt (36.200 minus 38.000 euro).

Tabel 5

Actuaireel neutrale doorsneepremie pensioenopbouw; huidige versus actuaireel neutrale pensioenuitkering.				
Opleidingsniveau	Actuaireel neutraal premie-percentage	Actuaireel neutrale pensioenopbouw in procenten	Pensioenuitkering onder huidige stelsel in euro's	Pensioenuitkering onder actuaireel neutraal stelsel in euro's
Basis	16,1	96,8	11.400	13.500
Mavo/vbo	17,4	89,6	12.900	14.100
Mbo	18,8	83,2	17.900	18.100
Vwo/havo	19,7	78,8	21.900	21.100
Hbo	19,7	79,2	26.700	25.900
Wo	20,0	78,0	38.000	36.200
Totaal	19,0	82,0	20.700	20.700

Conclusie

Het huidige Nederlandse pensioenstelsel met uitkeringen gebaseerd op het middelloon kent aanzienlijke herverdelingen van laag- naar hoogopgeleiden. De laagstopgeleiden ontvangen bijna vier uitkeringsjaren minder aan pensioen dan waar ze actuaireel gezien recht op zouden hebben, terwijl wetenschappelijk opgeleiden ruim een jaar aan uitkeringsrechten te veel ontvangen. Gezien de omvang van deze perverse herverdeling is het opmerkelijk hoe weinig aandacht dit probleem krijgt. Een tegenwerping die veel gemaakt wordt, is dat feitelijke pensioenfondsen tamelijk homogeen van aard zijn wat betreft hun populatie. Dat argument gaat echter nauwelijks op voor de grotere pensioenfondsen zoals ABP en Pfw.

Daarbij zullen de afspraken die in de STAR zijn gemaakt om de soliditeit van het pensioenstelsel te herstellen, de herverdeling van arm naar rijk in de meeste gevallen versterken. Een herziening van het pensioenstelsel om redenen van soliditeit kan niet aan deze ongewenste herverdeling voorbijgaan. Het wegnemen van deze onrechtvaardige verschillen biedt overigens juist een methode om de soliditeit deels te herstellen. Als de opbouwpercentages voor de lage inkomens gehandhaafd worden op het huidige niveau, kunnen de opbouwpercentages van de hogere inkomens verlaagd worden. Bij een onveranderde doorsneepremie levert dat een aanzienlijke besparing op de toekomstige uitkeringsrechten op en derhalve een stijging van de dekkingsgraad.

LITERATUUR

- Actuaireel Genootschap (2010) *Prognosetafel 2010–2060*. Utrecht: Actuaireel Genootschap & Actuaireel Instituut.
- Bonenkamp, J. (2007) *Herverdeling in het ouderdompensioen*. ESB, 92(4512), 356–359.
- Bruggink, J.W. (2009) Ontwikkelingen in (gezonde) levensverwachting naar opleidingsniveau. *Bevolkingstrends*, 57(4), 71–75.
- Commissie-Goudswaard (2010) *Een sterke tweede pijler. Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Herten, I.M. van, K. Oudshoorn, R.J.M. Perenboom, Y.M. Mulder, N. Hoeymans en D.J.H. Deeg (2002) *Gezonde levensverwachting naar sociaal-economische status*. Leiden: TNO Preventie en Gezondheid.
- Kalwij, A., R. Alessie en M. Knoef (2009) Individual income and remaining life expectancy at the statutory retirement age of 65 in the Netherlands. *Netspar Discussion Paper*, 2009(033).
- Kunst, A. en M. Droomers (2009) *Evaluatie van schattingen van sociaal-economische verschillen in gezonde levensverwachting in Nederland*. Den Haag: Ministerie van VWS.
- Rele, H. ter (2005) Measuring lifetime redistribution in Dutch collective arrangements. *CPB Document*, 79.
- Stichting van de Arbeid (2010) *Pensioenakkoord voorjaar 2010*. Den Haag: Stichting van de Arbeid.

